

Euskal poesi neurkera	
Zer egin duk gaur! (Bordari)	
Jesus gose (Orixe)	
Utsune (Otsalar)	
Argi-bidea (Otsalar)	
Sua, gizabideen inguru (Otsalar)	
Gaurkoari begira dabillen Arrizubieta'ri (Otsalar)	
Ideen korronta (Otsalar)	
Alper-zintzoen dema (N. Etxaniz)	
Aita Goiria'ri biotzez (Tauer'tar N.)	
Zure oroiz (Dirauket)	
Txoriñoaren eresi negarra (Muxika'tar Luis Mari)	
«Txori Alai» bat kantari (Garitaonandia'tar Go-tzon)	
Nor nitaz oroiz! (Igartza'tar E.)	
Ene gelako tik-tak (Igartza)	
Jan gabe bizitzen ikas (Igartza)	
Nola begira ala ikus (Igartza)	
Olerti (Gaztelu)	
Lapa-saltzaillea (Dorralbiz)	
Asperenka (Artano)	
Pasce oves meas (Joxe Austin)	
Irriparrea (Joxe Austin, C. P.)	
Zeruko ogia (Arrugain)	
Gorputzdun (Egieder)	
Babiloni (Egieder)	
Irure ganian (T. Etxebarria)	
Arranua ta ni (T. Etxebarria)	
Usteak (Okil)	
Zeru-bidea (Bilbao'tar Alesander)	
Edurra (Bilbao'tar Alesander)	
Amaren azkena (J. Aldabe)	
Zerura, betiko (Satarka)	
Gau illuna (Jon Gurutzeko-Orixe)	
Maite-sugar bizi (Jon Gurutzeko-Orixe)	
Zeruko bizia (Fr. Luis de León-Orixe)	
Juan R. Jiménez eri euskeratuak (Muxika)	
Horati'ren odak (A. Onaindia)	
Olerkiak (Zeleta)	
Urte askuan, aita (Gastañaga)	
Oillarra ta azeria (Igotz)	
Zillar-etzai (Loidi'tar Paben)	
Eztaietan (Loidi'tar Paben)	
«Joanes» artzaiñaren siñismena (B. Enbeita)	
Illargia (Deunoro)	
Pikondoa (R. Tagore)	
Onespen (R. Tagore)	
Enearena (Bergili-Otarri)	

OLERTI

Iru illabeteroko Aldizkaria

Suplemento poético de KARMEL

ZUZENDARI: AITA ONAINDIA — LARREA (ZORNOTZA)
BANATZAILLE: X. P. ALBIZU — BILBAO

III GN. URTEA 1961 GARAGARRILLA-IRAILLA

EUSKAL POESI NEURKERA

Aldizkari ontan aurre - zenbakiko atarikoan bertu ta azaldu gendun, naiz-ta erdi mordoi-ko, euskal azentuaren alderdi bat. Euskerak babilatu, izan be, itz guztiak olango indar berezi ta ateko barik ebagi ta mingatu arren, bere mintzor edo azentuak, bi beintzat, bata itzena ta bestea esaerena.

Izen edo itzak ez doguz, jakiña, danak goibe gardiñaz esaten, gizona, adibidez. Itz onek iru izki dauz ta, oguzkeran bardintsu edo bardin tzeke izan arren, izki bakoitzak ba-dau bere aldar apartekoa. Iru silabako itzetan, geienbat, enengo ta irugarren izkiak daroe indar ori: ilzónA, esan oi da.

Alan eta guzti be, ez da arazo erreza arazo-
arlu au lege ta arau jakiñetan esitu ta sartzen,
erri batetik bestera be olako aldakuntza pizten
ba-dalako. Ta, gainera, mintzor orren doiñu ta
indarrak igeskor ibil-zaleak dira. Beti ez dago
kaguz leku baten tinko ta sendo, egon beren
Baiña onetzaz urrengoan geiago. Gaur, le
itxi saillari lotu ta ekinik, mintzo gaitzan gaur
bersoak bear daben neurri, eten ta azkenaz.

Neurria.—Gerkar ta latiniak neurri-oñez on-
tzen ebezan euren olerti-lanak. Geroagoko
kuntzak ez dagie olan geienez beinik-bein sila-
baen bitartez baiño: zenbat silaba edo izki, sila-
bat piku.

Eta euskeraz, zelan neurtu oi doguz bertsoak.
Silabak bat-banatuaz, oraiñarte beintzat. Eta
zenbat bokal ainbat silaba; ots, bertso-lerro be-
tek zortzi bokal ba'ditu, zortzi silabako oi dogu.
Eta orrela gainera guztiak be.

Bertsoen izki-zenbaketan orraitino, agots-
kiak gogotan euki bear dira; oneik, ba, bokal
bi izan arren, silaba bat besterik ez dabe egiten.
Gure euskeran sei dira agots-bikiak (diptongoak)
ai, au, ei, eu, oi, ui. Ez dago besterik, ezta iz-
koitzik be.

Beraz, silaba bi daukaz aita itzak, ai bokal
bikoa izanda be agotsaldi batean esaten dogu-
lako.

Olerkigintza naiz oiñez naiz izkiñez egin, be-
ti dogu neurketa ta ezpai barik, ezin ba dau-
sartu ein meatz egoki baten altzoan, ezetarik
uts eta akats bage. Ortik, bada bertsolari
olerkariak be ba-dabez euren eskubideak, eta
bat-bateko saioan ari diranean edo astitsu ir-
dimenari askatasun neurribagea emonik, be-
egitean, erabilli dagikeezanak. Iru dira on-
Ikolpena (sinalefa), alkartzapena (sinéresis)
zatipena (diéresis).

Olerki-lanari jardutean egoki da sinalefa
—naitaezkoa izan ezta be— kontuan eukitea, as-
ko erreztu ta laguntzen dauskulako. Onek da-
maskun eskubide bitartez, bokal biren ezkontza
dogigu, itz baten amaia ta urrengoaren lenena,
ta jarraiko biren atzena ta asiera batu, buztartu
egin oi doguz. Esaterako: Ta aren semea; aita
ta ama. Bai ta biki mordoak diranean be: Gau
azua, ta abar.

Ona lau sail ikolpen edo sinalefa bearrezkoa
dana:

- 1'go saila: a-a; e-e; o-o; u-u; i-i.
- 2'garrena: a-au; a-ai; e-eu; e-ei; o-oi; u-ui.
- 3'garrena: au-u; ai-i; ei-i; eu-u; oi-i; ui-i.
- 4'garrena: au-ui; eu-ui.

Euskeraz ez dogu itz-alkartzerik egiten,
urrengoa h'egaz asten ba'da edo erdian dato-
renean: ots, soto hori, esakun ontan ez dago ba-
zerik egin bearrik, eta egingo ba'litz, txarto
legoke; ezta emen be, ahapaldi. Silaba bakarra
izateko aapaldi idatzl bear.

Ikolpen au bear danean ez erabiltzea, akats
dozu. Beraz, bertsoetan gertatu leiken guztie-
tan kontuan izan, izketan edo kantuz diardugu-
nean be ia utsik bage, orrelaxe dagiguna dala-
ko. Bai ta puntu edo komak bitartean dirala
e.

Ezin daikezu alan be sinalefarik egin bertso-
ero bateko azkenaren eta urrengoko lenenaren
artean.

Alkartzapena biki ez diran bokal gogor bi ba-
ren josi edo alkartzea dozu izki bakarra lez
berbaturik. Adibidez oa (astoa, goazen ta abar)
bertsolarien artean, batez be, ots bateko lez era-
billi izan arren, ez da iñolaz be bikoitz, esanaldi
bateko, silaba bi alkar buztartu eziñak baiño.

Zatipena, ostera, silaba bat dana bi egitea da,
agots-bikia deusezturik. Esate baterako: Aita,
gainean ipiñitako kulatz biekaz ai silaba bat

dana biko egin daroagu. Gure olerkariak inoiz erabili dabe, baiña ortara ez jo oba.

Olerkariak —bai ta bertsolariak be, idatzi dabenean beintzat — ba-dabe oraindik beste kubide, norajo, betegarri edo lizentzi bat rezkatz ('), apostrofo, deritxogunz; ta izkier bati zer edo zer kendu edo, bokalen bat geien ixildu egin dogula esan nai dau; ots, l'erdia erdi orde; ner'alaba, nere alaba. Oba litzela alan be, bokal ori ixilduko ez ba'litz. Edo orien esan: ni-ama, zu-aita. Asko erabili ez arren euskal-senari obeto dagokiona ei da azken-era au.

Etena.—Idatzi bat irakurtean, batez be ez zolitan ba'diardugu, itz edo esaera baterik be tera olako geldiuena, etena egin oi dogu, be arnas artzeke bai esakun bakoitzaren zentzurik eskatuta. Idatziar puntu, koma ta puntu-koma adierazo daroagu zertzelado ori: andia, erdia edo txikia.

Itz neurtuetako eten edo geldiuena, berriz bertsoen neurri ta ozentasunak eskatzen daro da. Eta iru eratakoa daiteke: txikia, erdia andia. Txikia, bertso-lerro baten datorrena, be irakurtzean berezkoa, bai bertso zenbakirik eskatua; erdia, bertso-lerro bakoitzaren azken-koa; ta andia, ahapaldi baten amaieran egin doguna.

Ba-da eten bat bertsoak bere neurkeran ta ez eskatzen dauna. Gure bertsoak bakanak eta alkartuak dira; bakanak zati edo atal bat daukie eta oneik dozuz bederatzi silabatik berakoak, eta ez dabe bear, bertsoak eskatuta beintzat olango eten apartekorik. Beste batzuk alkartuak dozuz, zati bi edo geiago daukiezan dagiezan zatiale bi ba'dira, zatibikoak deritxogun eta zati bakoitzaren bertso erdiari etena (bertso-tiquio). Eta gainera.

Bederatzi silabatik gorako bertsoak bi edo iru zati euki daukiez, eta naitaez etena bear erdian. Amarrekoak bostetik bostera zatitzen dira, amarikakoak sei ta bostean, amabikoak sei ta zazpi ta zazpian; amabostekoak iru bostekotan, eta amaseikoak bederatzi ta zazpitan.

Eta erdiko eten ori bearrezkoa ete? Bederatzi kodunetatik gora nik baietz uste. Gure Orixe orain mintzatu zan beiñola: «Azentu indarduan gutxi edo asko bearra da bertsoak neurtzeko edo irakurtzeko edo ori gabe nekez irakurri ditezke gure bi zortzikoak... Tartean bear du bertsoak neurria, tartean». Azkeneko silabaetan bardin amaitzea be tarte bat besterik ez ei dogu, bostekotan bertsoa zatitu leitekela andik edo erdian.

Alan be, eten au sarriegi edo urregi edo bear dan lekuan egin ezker ez yaku ain eder, belarriak bait-dauskuz mintzen doiñu bardin samarrak dakarskun kalaka gogaitgarriak. Bai oneri be beste bein ekingo.

Amai bardiña.—Bertsoen bukaeran, bitik baten beintzat, oskidetza antz edo bardin amaia bear da. Euskeraz ez dago erderaz lango asonantzerik amaitzerik.

Itz bardin erortze ori dabe, azken bokal mindun edo soiñutik asita; eta, esan dogunez, euskeran azken-bokal geienak daroie euren zentzu berezia. Alan eta guzti beste izkuntzetan ez, azken-urrekotik asita egin al ba'da, obeto. Adibidez: baratza garratza ta abar. Biotza ta zia ez letorkez ondo. Belarria dozu onetan ardurik bikaiñera.

Itz bardin amaitze au, gaur beintzat, euskeraz be naitaezkoa dogu; bertso luze samarretan geiago laburretan baiño. Batzuk ba-dira traba ta dator ori astindu nai leukienak, bertso ta olerkariak gintza arruntean nasai usko jardunik. Bai ta

egia, izkuntza askotan, neurkera berezi bat er-
dutzat artuta batez be, lan ederrak egin ta ba-
rutu dabezala. Baiña, kontuz; bertso azke orrek
osotasun geiago eskatzen dau, enparau goien
buruz kidetasun geiago, goxotasun geiago be-
din ez amaitze orrek izten dauan utsunea or-
du al izan dagian. Olerkari onak ba-daki ma-
dik dabillen, kaskarrak ez ostera.

Ona arau batzuk rimari buruz.

1) Azken itzak edo izki-mordoak beitez, al-
dala, askotarikoak, ez bardin samarrak; bai-
al danik aberatsena be, -tza, -tsu, -ia, -ki ta o-
go arruntak saiets itxirik. Zenbat eta ezbar-
tasun geiago ta biotz-zauskada ohea.

2) Ez da azken-izki bardiñik sarri erabi-
bear, urrun samar ez ba'da; ahapaldi baten
-ai, ta urrengoan orobat, motz damo ta txir-
suna erakusten. Orraitiño lengoaren azken-
il baldin ba'da, erabilli gengike barriren bari-

3) Azken izki konsonantedunok ez beg-
urriñegi, belarri onak ez artzeko moduan. Sai-
baten bertso askotxo bitartean sartu ezkeru, rima
atzena galdu egin oi da, edo ezereztu, ta orre-
ritmuari bere oskide guztia murrizten yako.

4) Bertso berberaren barruan ez da egoki
ez legezko, belarri ernaiari min damotso-ta, ez-
ken rimagaz bat datorken itz kidekorik.

5) Bertso azke edo atzen-bardingabeak ba-
dira iñoiz be ez da rimarik egin bear. Orain bai
ta gero ez, itsusi legoke.

6) Ez da egoki, ez aizu, itz bat erdibit-
ots, erdia bertso-zerrendaren atzenean eta be-
erdia urrengoaren asieran.

7) Izugarri motz litzake itz berberaz rima
egin nai izatea; aita, aita, esaterako. Bestela
adiera izan arren be, oreiña (basauntz), orei-
(orban), oba ez erabiltea.

8) Iru bertsoetik gora ezin daiteguz azken
bardiñez amaitu amairu silabatikoetatik aurrera

ba'da. Soiñu zurrun ta bardiñetan loa lekar-
Alan be, or da gure bederatzi puntuko
ahapaldia.

9) Eta azkenez, betegarri edo ripioak aie-
din bear. Zer ditugu betegarri oneik? Edozein
edo esakuntzan, beste barik, edo bertso bateri
bear dauan neurria emonik borobiltzeko, edo
azken bardiña egoki ta dotore amaitzearren
ezesten dan itza; onelakoak dira sarri bertsoe-
tan agiri yakuzan berein itz, izen lagun, aditz-
oku, toki izen edo asperen. Itz oneik: bear ba-
la, noski, alegia, beraz, ain, oso, txit, guztiz ta
antzekoak, betegarri besterik ez dozuz.

Nai-ta erti-lana osotzerakoan izerdia bota,
bertsogille antzetsuak laster ostendu oi dau jar-
dan orren nekea. Erreztasun au, bertso-gaieri
buruz olerkariak dauan jabetza osotik sortua

O.